
**ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ХАРТІЇ
(ПЕРЕГЛЯНУТІЙ) – 15 РОКІВ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНІЙ ХАРТИИ
(ПЕРЕСМОТРЕННОЙ) – 15 ЛЕТ
THE EUROPEAN SOCIAL CHARTER
(REVISED) – 15 YEARS**

**ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ
(ПЕРЕГЛЯНУТА) І УКРАЇНА**

Н.Б. Болотіна

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

М.М. Феськов

*кандидат юридичних наук, доцент
Національної академії внутрішніх справ*

Постановка проблеми. Основними документами Ради Європи у галузі захисту прав людини є Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини (1950 р.), яка захищає цивільні і політичні права [1], а також Європейська соціальна хартія (підписана 18 жовтня 1961 р.) і Європейська соціальна хартія (переглянута) (підписана 3 травня 1996 р.), прийняті Радою Європи для захисту соціальних й економічних прав.

У 2011 р. виповнюється 50 років з часу підписання Європейської соціальної хартії і 15 років – з часу підписання Європейської соціальної хартії (переглянутої). Такі події є слушною нагодою проаналізувати юридичне значення Переглянутої Хартії для України, оскільки саме цей документ ратифікований Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V [2], отже, Хартія стала частиною національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Юридичні аспекти Європейської соціальної хартії як джерела європейських міжнародних соціальних стандартів, як джерела права, трудового права та права соціального забезпечення досліджувались науковцями. Зокрема, окремі питання адаптації трудового законодавства до Європейської соціальної хартії розглядалися в роботах В.С. Венедиктова, В.В. Жернакова, І.Я. Кисельова, І.О. Лаврінчук, А.М. Лушнікова, М.В. Лушнікової, Є.В. Назаренко, С.Г. Приходько, О.І. Процевського, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, М.М. Феськова та ін. Одним із авторів цієї статті також здійснювався аналіз окремих положень Переглянутої Хартії в аспекті відповідності законодавства України міжнародним стандартам у сфері соціального захисту [3]. Доречно звернути увагу й на видання Ради Європи [4], а також деякі сучасні зарубіжні видання з цієї проблематики [5].

Ратифікація Україною Переглянутої Хартії створила таку правову ситуацію, за якої чинне соціальне законодавство, а також його зміни, які неминучі у зв'язку з оголошеними реформами у соціальній сфері, доцільно узгоджувати з вимогами Хартії. Адже тепер Україна змушена щорічно направляти до Ради Європи національні доповіді про виконання зобов'язань за Хартією. У висновках Європейського комітету з соціальних прав щодо України, вже сформульовано низку положень про невідповідність.

Це свідчить про нагальну необхідність сучасного комплексного підходу до аналізу положень переглянутої Хартії і виробленню засад національної стратегії щодо забезпечення соціальних прав людини і громадянина в Україні.

Метою статті є комплексний аналіз особливостей юридичного механізму Європейської соціальної хартії (переглянутої) в аспекті виконання Україною своїх зобов'язань за Хартією.

Основні результати дослідження. Концептуальні засади. У прийнятій 10 грудня 1948 р. Генеральною асамблеєю ООН Загальній декларації прав людини було проголошено принцип єдності та неподільності прав. Однак, коли справа наблизилася до прийняття юридичного міжнародного документа – міжнародного договору, за яким би держави брали на себе юридичні зобов'язання у сфері захисту прав людини, і несли б за це юридичну відповідальність, – було прийнято інше політичне рішення і принципу єдності та неподільності прав було завдано нищівного удару, негативні наслідки якого щодо захисту соціальних прав намагаються усунути й сьогодні.

Концепція поділу прав людини на певні види – покоління визначила їхню долю, їх життя у правовій формі та різні засоби юридичного захисту. До прав першого покоління були віднесені цивільні (особистісні) і політичні права (негативні права), а до прав другого покоління – права соціальні й економічні (позитивні права). Під впливом таких концептуальних засад для захисту прав першого покоління Радою Європи 4 листопада 1950 р. було прийнято Європейську конвенцію про захист прав і основоположних свобод людини. Для захисту прав, передбачених Євроконвенцією, було створено спеціальний орган – Європейський суд з прав людини, який шляхом розгляду індивідуальних петицій, здійснює захист прав конкретних осіб, які вичерпали всі заходи захисту на національному рівні.

І лише через 11 років після підписання Європейської Конвенції, 18 жовтня 1961 р. Радою Європи була відкрита для підписання Європейська соціальна хартія, присвячена захисту економічних і соціальних прав Хартія набула чинності 26 лютого 1965 р.

За висновком Європейського Комітету з соціальних прав, протягом багатьох років Європейській соціальній хартії і правам, що вона гарантує, не приділялося належного визнання. Така ситуація була зумовлена кількома факторами, а саме: доктринальною концепцією, згідно якої вважалося, що соціальні та економічні права – це тільки програмні принципи; такі права є громіздкими, чітко не визначеними; контрольний механізм Хартії був недостатньо ефективним. Президент Європейського комітету з соціальних прав Луїс Хімена Кесада у своїй доповіді «50-річчя Європейської соціальної хартії – від неподільних прав до переведення соціальних прав в реальність», проголошеної у травні 2011 року, окреслив низку необхідних заходів щодо посилення ефективності Хартії. При цьому

він назвав вельми конструктивною ідею обговорення питань про реформу соціальної Хартії шляхом організації семінарів по цій темі у 2011 році, сподіваючись на прихильність України, під час її головування у Комітеті Міністрів Ради Європи з червня по листопад 2011 року [6].

Слід зазначити, що за Конвенцією захищаються певні економічні і соціальні права. За висновком С.О. Верланова, який здійснив ґрунтовне і всебічне теоретичне дослідження проблеми упровадження в юридичну практику України європейських стандартів економічних і соціальних прав людини, права «другого» покоління відображено в Конвенції або прямо (текстуально), або ж непрямо (опосередковано) [7, с. 54-64]. Прямо закріплені такі соціально-економічні права: це – заборона примусової чи обов'язкової праці (стаття 4 § 2), право створювати або вступати в професійні спілки (стаття 11), право на освіту (стаття 2, Протокол 1), а також право на захист власності (стаття 1, Протокол 1). Прикладом непрямого (опосередкованого) закріплення соціально-економічних прав та їх захист Європейським Судом з прав людини, зокрема, є застосування поняття «цивільні права і обов'язки» у пункті 1 статті 6 Конвенції «Право на справедливий судовий розгляд». Завдяки прецедентній практиці Європейського Суду з прав людини і розширеного з роками тлумачення поняття «цивільні права і обов'язки» багато соціальних прав, у тому числі прав у сфері соціального захисту, були захищені Судом.

Певні юридичні заходи були вжиті й для посилення Європейської соціальної хартії.

Від Хартії 1961 року до Переглянутої Хартії 1996 р. Намагаючись надати більш дієвого захисту соціальним та економічним правам і створити ефективний юридичний механізм такого захисту, Рада Європи у подальшому прийняла низку додаткових протоколів до Хартії 1961 р., що значно розширили перелік соціальних прав і удосконалили систему контролю.

Зокрема, 5 травня 1988 р., дев'ять держав підписали Додатковий протокол до Хартії [8], за допомогою якого були заповнені деякі прогалини в системі захисту соціально-економічних прав людини, серед них право працівників на рівні можливості та рівне ставлення при вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі; право працівників отримувати інформацію і консультації на підприємстві; право працівників брати участь у визначенні та поліпшенні умов праці та виробничого середовища на підприємстві; право кожної особи похилого віку на соціальний захист.

21 жовтня 1991 року був прийнятий Протокол про поправки [9], так званий (Туринський протокол), яким були внесені поправки до Хартії, що стосувалися реформування процедури контролю за здійсненням прав, передбачених Хартією. За рішенням Комітету Міністрів він вступив у силу в грудні 1991 р.

9 листопада 1995 р. був відкритий для підписання Додатковий протокол до Європейської соціальної хартії [10], який встановив процедуру колективних скарг. Даний Протокол набрав чинності з 1 червня 1998 р.

Як з'ясувалося, зміни і доповнення все ж кардинально не вирішили проблеми захисту соціальних та економічних прав у сучасних державах Ради Європи. Хартія потребувала оновлення і в травні 1992 р. спеціальний комітет по підготовці нового проекту Хартії – Комітет Charte – Rel приступив до роботи щодо

вдосконалення її положень. У результаті цієї роботи була підготовлена нова редакція Хартії, яка отримала назву «Європейська соціальна хартія (переглянута)» (European Social Charter (revised)), що була схвалена і відкрита для підписання на 98-му засіданні Комітету Міністрів Ради Європи 3 травня 1996 р. Згідно з вимогами, встановленими у переглянутій Хартії, вона набувала чинності після її ратифікації трьома державами. Станом на 1 липня 1999 р. Переглянуту Хартію ратифікували 5 держав: Франція, Італія, Румунія, Словенія й Швеція. Таким чином, Переглянута соціальна хартія вступила в силу 1 липня 1999 р.

Європейська соціальна хартія (переглянута) являє собою міжнародну угоду, яка об'єднала всі права, що були закріплені в Хартії 1961 р., Додаткових протоколах 1988 та 1995 років, а також поправки, які стосуються цих прав та нові права, що були схвалені Комітетом по Європейській соціальній хартії.

Таким чином, на сьогодні юридично і фактично діють два документи – Хартія 1961 р. і Переглянута хартія 1996 р. Це ставило проблему вибору для держав. Водночас Рада Європи навела аргументи на користь саме Переглянутої хартії: «Переглянута хартія – це єдиний документ, котрий гарантує основні соціальні та економічні права у всій їх повноті. Враховуючи еволюцію в галузі соціальних прав за останні 30 років, цей сучасний документ заповнив пробіли, що мали місце у Хартії 1961 р., і в цей час являється європейським договором про захист прав людини, що відповідає реаліям ХХІ століття. Окрім того, в цьому договорі об'єднані в одне ціле всі права, що гарантуються Хартією 1961 р. і Додатковим протоколом 1988 р., а також поправки до них й нові права. Хартія дозволяє також державам оголошувати себе зв'язаними Додатковим протоколом, який передбачає систему колективних скарг за допомогою простого повідомлення. Таке поєднання в одному документі полегшує й спрощує процедуру ратифікації в національних парламентах. Хоча деякий час обидві хартії змушені будуть існувати одночасно, але з часом оновлений варіант Хартії замінить варіант 1961 р. Отже, представляється більш розумним, щоб нові держави орієнтувалися безпосередньо на підписання й ратифікацію Переглянутої хартії» [11].

Спостерігається значний прогрес щодо взяття державами зобов'язань за Хартіями, причому перевагу безперечно має Переглянута хартія. На сьогодні всі 47 держав-членів Ради Європи підписали Європейську соціальну хартію (переглянуту), 30 – ратифікували її, а 13 держав залишаються як і раніше пов'язаними Хартією 1961 р. Україна, як вже зазначалося, підписала Європейську соціальну хартію (переглянуту) 7 травня 1996 р. і Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V ратифікувала саме цей документ.

Права за Хартією та їх класифікація. Насамперед необхідно уточнити сферу застосування концепції «соціальних прав». Робоча група з соціальних прав (GT-DH-SOC), яка була створена Координаційним комітетом з прав людини у червні 2003 р. з ціллю вивчити питання, що стосуються можливості захисту соціальних прав Європейською конвенцією з прав людини і можливості та доцільності включення деяких з цих прав у систему Європейського Суду з прав людини, у своєму звіті зазначила, що від самого початку необхідно уточнити сферу застосування концепції «соціальних прав» з метою виконання своїх повноважень. Робоча група вважає, що доцільно зосередити увагу на вивченні соціальних прав за змістом Європейської соціальної хартії (переглянутої), в той же час визнаючи,

що поняття «соціальні права» можна розуміти більш широко, охоплюючи економічні та культурні права (п. 7 Звіту) [12]. Отже, практика імплементації Хартії вимагає виходити з того переліку соціальних прав, який вже закріплений у Переглянутій Хартії. При цьому загально визнаним є той факт, що це найбільш широкий каталог соціальних прав, що встановлений на рівні міжнародного договору регіонального рівня, якою є Переглянута Хартія. Питання про природу соціальних прав, їх каталог, зв'язок соціальних прав з економічними та про економічну складову соціальних прав раніше досліджувалися одним із авторів цієї статті [13]. У цій роботі йдеться про соціальні права саме за Хартією.

Всього Переглянута європейська соціальна хартія у частині I закріплює 31 право людини, а у частині II конкретизує ці права і містить зобов'язання держав щодо їх гарантування.

Юридичний механізм Хартії має певні особливості. Перша полягає в тому, яким способом представлені права. Справа в тім, що права, назви яких винесені у назву статті, поділяються на більш конкретні права, що закріплені в окремих пунктах зазначених статей. У такий спосіб і за рахунок такої конкретизації перелік прав значно розширено. При ратифікації держава має визначити, які саме пункти конкретної статті вона обирає для ратифікації. Відповідно держава має і звітувати окремо щодо виконання зобов'язань за кожним таким пунктом.

Друга особливість полягає в тому, що за змістом одне й те саме право може забезпечуватися різними пунктами з інших статей. Права за Хартією «переплетені» та «вкраплені» в різні статті, що на перший погляд не мали би прямого відношення до основного права, як про це зазначено у назві статті. Слід зважити й на те, що у національному законодавстві правило кожного пункту забезпечується значним числом норм, які містяться у різних нормативно-правових актах.

У науці трудового права одним із авторів цієї статті обґрунтована класифікація прав за Переглянутою Хартією. Автор поділяє права, передбачені Хартією, за предметним (галузевим) критерієм на: права у сфері праці; комплексні права (у сфері праці та в інших сферах суспільних відносин); права у сфері соціального забезпечення; права у сфері охорони здоров'я; права у сфері житлового права; інші комплексні права. Окрім такого поділу автор класифікує права з Хартії за суб'єктивним критерієм – за окремими категоріями осіб, а також виділяє індивідуальні та колективні трудові права [14, с. 25-35].

Слід зазначити, що окремим правам надано особливо важливого статусу, це проявилось у віднесенні статей, що передбачають такі права, до числа обов'язкових статей для ратифікації Хартії.

Згідно зі статтею А «Зобов'язання» частини III Хартії кожна Сторона зобов'язується:

а) вважати частину I цієї Хартії декларацією цілей, до здійснення яких вона прагнутиме всіма відповідними засобами, як зазначено у вступному пункті частини I;

б) вважати для себе обов'язковими принаймні шість із таких дев'яти статей частини II цієї Хартії. Це статі – 1 (Право на працю), 5 (Право на створення організацій), 6 (Право на ведення колективних переговорів), 7 (Право дітей та підлітків на захист), 12 (Право на соціальне забезпечення), 13 (Право на соціальну та медичну допомогу), 16 (Право сім'ї на соціальний, правовий та економіч-

ний захист), 19 (Право трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей на захист і допомогу), 20 (Право на рівні можливості та рівне ставлення при вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі);

с) вважати для себе обов'язковими додаткову кількість статей або позначених цифрами пунктів частини II Хартії, які вона може визначити, при тому розумінні, що загальна кількість статей або позначених цифрами пунктів, які вона вважає для себе обов'язковими, становить не менше 16 статей або 63 позначених цифрами пунктів.

Україна при ратифікації взяла на себе зобов'язання за 74 пунктами з 98 пунктів Хартії, у тому числі за 6 обов'язковими статтями. Водночас не взято зобов'язань за такими основними статтями як 12, 13, 19.

Система контролю. Європейська соціальна хартія 1961 р. не передбачає права індивідуальної петиції. Не містить такого механізму й Переглянута Європейська соціальна хартія.

За Хартією передбачено 2 системи контролю за виконанням зобов'язань: а) подання національних доповідей і б) процедура колективного оскарження.

Хартія 1961 р. передбачала подання державами доповідей про виконання Хартії раз на два роки. Однак рішенням Комітету Міністрів, ухваленим у травні 2006 р. була встановлена нова система контролю національних доповідей. Усі положення Хартії 1961 р. і Переглянутої хартії були поділені на 4 тематичні групи – група 1 «Зайнятість, професійна підготовка та рівні можливості(статті 1, 9, 10, 15, 18, 20, 24, 25), група 2 «Охорона здоров'я, соціальне забезпечення та соціальний захист» – (статті 3, 11, 12, 13, 14, 23, 30); група 3 «Трудові права» – (статті 2, 4, 5, 6, 21, 22, 26, 28, 29); група 4 «Сім'я, діти, мігранти» – (статті 7, 8, 16, 17, 19, 27, 31). Було також встановлено, що держави мають щороку (31 жовтня кожного року) подавати доповіді про виконання зобов'язань за однією із зазначених тематичних груп. Таким чином держава один раз на чотири роки доповідає про виконання зобов'язань за кожним пунктом. Ця система набула чинності з 1 січня 2007 р.

Процедура контролю щодо національних доповідей, органи, які його здійснюють, та їх компетенція регламентуються частиною IV (статтями 21 – 29) Європейської соціальної хартії та статтею С Переглянутої хартії.

Впливову роль у застосуванні Хартії відіграє спеціальний орган Ради Європи – Європейський комітет з соціальних прав. Комітет здійснює найпершу оцінку національних докладів, яка береться за основу іншими органами, розглядає справи і виносить рішення у процедурі колективного оскарження, а також здійснює тлумачення положень Хартії. У своїй роботі Комітет керується Регламентом [15]. Члени Комітету обираються Комітетом міністрів Ради Європи на 6 років з правом продовження строку повноважень на один термін. До роботи на пленарних засіданнях та у підкомітетах запрошується представник Міжнародної організації праці, який має консультативний статус. З цією метою робочі документи Комітету направляються до Міжнародного бюро праці.

До функцій Комітету по соціальним правам належить надання правової оцінки, як саме Договірні Сторони виконують свої зобов'язання. Ця оцінка дається у формі *висновків* у рамках процедури подання доповідей і *рішень* відповідно до процедури подання колективних скарг. Висновок може бути позитивним, негативним і відкладеним (якщо не вистачає інформації для оцінки ситуації). Урядо-

вий комітет може виносити *попередження* державам, які не дотримуються Хартії або неоднократно не надають інформацію, яка дозволила б Комітету по соціальним правам оцінити, наскільки ситуація у країні відповідає Хартії. Попередження не має юридичної сили, це, скоріше, міра політичного тиску, яка вказує, що за результатами наступного контрольного циклу може постати питання про винесення рекомендації.

Висновок Комітету з соціальних прав направляється Урядовому комітету, який розглядає висновки про невідповідність. Урядовий комітет шляхом головування може прийняти *рекомендацію* або ж *попередження* відповідній Стороні щодо виконання своїх зобов'язань за Хартією. У певних випадках Урядовий комітет може висловити свою думку про доцільність прийняття Комітетом Міністрів *рекомендації* щодо відповідної держави. Рекомендація закликає держави вжити належних заходів для виправлення ситуації. Окрім цього Урядовий комітет також приймає резолюцію, якою завершується кожний контрольний цикл.

Комітет Міністрів щодо Європейської соціальної хартії приймає *рекомендації державам* [16] і *резолюції* (за колективними скаргами і узагальнюючими положеннями) [17]. Практика засвідчила дієвість винесення рекомендацій державам. Після отримання відповідних рекомендацій держави повідомляють про внесення змін до законодавства або про прийняття нових актів, або про розробку нового законопроекту.

Комітет також є контрольним органом, до якого поступають колективні скарги, саме він і встановлює факт порушення права. Процедура колективних скарг була запроваджена Додатковим Протоколом, відкритим для підписання 9 листопада 1995 р., який набув чинності у 1998 р. Така процедура була введена з метою вжити нових рішучих заходів для поліпшення забезпечення ефективного здійснення соціальних прав, гарантованих Хартією. Згідно зі ст. 1 Договірні Сторони цього Протоколу визнають право подавати скарги у зв'язку із незадовільним застосуванням Хартії за такими організаціями: а) міжнародними організаціями роботодавців і профспілок, згаданими у пункті 2 статті 27; б) іншими міжнародними неурядовими організаціями, що мають консультативний статус при Раді Європи і які включені у список, складений з цієї метою Урядовим комітетом; с) представницькі національні організації роботодавців і профспілок, що знаходяться під юрисдикцією Договірної Сторони, на яку вони подали скаргу.

Як свідчать дані про підписання та ратифікацію, Додатковий протокол про процедуру колективних скарг 1995 р. підписали 18 держав, з них лише 14 держав ратифікували цей протокол [18]. Отже, переважно держави стримано відносяться до ратифікації цього документа, адже такий вид контролю є більш дієвим. Україна також поки що не бере на себе зобов'язань щодо процедури колективного оскарження.

Особливість юридичного механізму Хартії у сфері контролю полягає в тому, що Комітет при розгляді доповідей визначає, як *здійснюються права, передбачені Хартією, в законодавстві і на практиці*. Тобто крім національного законодавства, предметом дослідження при звітах є практика реального здійснення прав. Необхідно надавати відомості й про правозастосування, про реальне забезпечення конкретного права.

У зв'язку із засобами забезпечення сталого прогресу в справі досягнення цілей, викладених у Хартії, Європейський Комітет з соціальних прав наголосив,

що здійснення Хартії означає вимогу для держав-учасниць не лише вчинити певні юридичні дії, а й створити необхідні ресурси, і представити оперативні процедури для повного здійснення прав (*Міжнародний рух «Четвертий світ» проти Франції (№ 33/2006)*). Таке тлумачення має важливий вплив на Хартію та її матеріальне право. З прийняттям такої інтерпретації Комітет зауважив тенденцію, яка вказує на певну трансформацію, за якої поняття «зобов'язання» означає «зобов'язання результату» [19]. У цьому зв'язку слід взяти до уваги й Резолюцію ПАРЕ № 1651 від 29 січня 2009 р., в якій Парламентська Асамблея заявила, що світова фінансова криза не повинна призводити до зниження рівня захисту соціальних прав.

Виконання Україною зобов'язань за Переглянутою Хартією. Європейська соціальна хартія (переглянута), будучи ратифікованою Законом України, є частиною національного законодавства. Тобто Хартія діє в Україні безпосередньо.

З 2008 р. Україна представила 3 доповіді про застосування переглянутої Хартії: Перша доповідь про виконання зобов'язань за статтями та пунктами Тематичної групи 2 «Здоров'я, соціальне забезпечення та соціальний захист», подана на 29 жовтня 2008 р. [20], Друга доповідь Тематичної групи 3 «Трудові права», подана на 6 жовтня 2009 р. [21] і Третя доповідь з виконання статей за Тематичною групою група 4 «Сім'я, діти, мігранти», подана 13 жовтня 2010 р. [22].

Європейський комітет з соціальних прав за першими двома доповідями прийняв Висновки щодо України 2009 і 2010, які опубліковані. Частину зобов'язань визнано такими, що відповідають вимогам Хартії, щодо частини пунктів та статей висновків ще не прийнято, вказано, що необхідно подати додаткову інформацію.

Водночас частина положень визнана такими, що не відповідають вимогам Хартії. Згідно «Висновків 2009. Україна» [23] це стосується положень статті 23 «право осіб похилого віку на соціальний захист»: визнано, що розмір мінімальної пенсії за віком – як за рахунок внесків, так і в рамках соціальної допомоги – є явно недостатнім.

Згідно «Висновків 2010. Україна» [24] не відповідають Переглянутій Хартії:

- положення пункту 7 «робота в нічний час» статті 2 «Право на справедливі умови праці»: в законодавстві немає норми про обов'язкове медичне обстеження осіб, які зайняті на роботах у нічний час;

- пункту 4 «припинення трудових відносин у розумні строки» статті 4 «Право на справедливу винагороду»: два місяці повідомлення про наступне звільнення недостатньо для працівників, які мають десять або більше років служби;

- пункту 5 «обмеження на відрахування із заробітної плати» статті 4 «Право на справедливу винагороду»: розмір відрахування із заробітної плати не є розумним і може позбавити працівників і членів їх сімей коштів, необхідних для існування;

- пункт 4 «право на колективні дії» статті 6 «Право на ведення колективних переговорів»: Комітет постановив, що ситуація в Україні не відповідає статті 6 § 4 на тій підставі, що всі державні службовці позбавлені права на страйк.

Тим більше засмучує така ситуація, що науковці трудового права України неодноразово вказували саме на ці недоліки національного законодавства. Викликає стурбованість також те, що за висновком Комітету значна частина положень національної доповіді вимагає надання додаткової інформації. Все це гово-

рить про недооцінку Україною необхідної роботи щодо імплементації положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) у національне законодавство і практику.

Висновки. Переглянута Хартія має надзвичайно важливе значення для юридичної практики України. Передусім це проявляється в необхідності щорічного звітування перед Радою Європи про виконання взятих на себе зобов'язань за Хартією, а відтак необхідно провести невідкладну й прискіпливу ревізію національного соціального законодавства, – у тому числі, трудового законодавства та законодавства у сфері соціального захисту, – на предмет його відповідності вимогам Хартії. Особливого значення набуває такий підхід при проведенні в Україні пенсійної реформи, реформуванні інших соціальних актів, а також прийнятті нового Трудового кодексу.

Для забезпечення ефективності такої роботи в Україні доцільно звернути пильну увагу на прецедентне право Європейського комітету з соціальних прав, яке, за визначенням самого Комітету, є похідним від усіх джерел, з яких він визначає своє тлумачення положень Хартії, і включає: *висновки*, що випливають з процедури представлення доповідей; *твердження про тлумачення*, що супроводжують висновки; *рішення* по колективних скаргах: рішення про прийнятність і рішення по суті. При розгляді доповідей держав про виконання взятих зобов'язань за Хартією, Комітет формулює певні поняття соціальних прав, їх обсягу, визначення малозабезпеченості, бідності, необхідного рівня забезпечення, понять у сфері колективного трудового права тощо. У подальшому Комітет керується такими твердженнями і застосовує їх при винесенні висновків щодо інших держав. На сьогодні такі прецеденти зібрані у збірнику «Digest of the case law of European Committee of social rights. 1 September 2008», опублікованому на інтернет-сайті Ради Європи [25], що містить у частині I – інтерпретацію різних положень Переглянутої Європейської соціальної хартії, у частині II – резюме висновків та рішень, у частині III – ключові слова. Було б корисним організувати кваліфікований переклад і опублікувати Дигести в Україні.

Доцільно активізувати науково-просвітницьку діяльність, зокрема, йдеться про організацію систематичного навчання з відповідним інформаційним забезпеченням для працівників, зайнятих підготовкою проектів законів та інших нормативно-правових актів у соціальній сфері. Корисною видається підготовка навчального курсу «Європейська соціальна хартія та Україна» та створення однойменного Веб-порталу з ресурсним центром, який би надавав інформацію про джерела європейського соціального права; порівняльні дослідження позитивного зарубіжного досвіду у сфері забезпечення соціальних прав людини і громадянина; дослідження нормативно-правової бази, що забезпечує реалізацію соціальних та економічних прав в Україні; проблеми адаптації законодавства України до міжнародних, зокрема європейських стандартів соціальних прав людини; вироблення пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства та прийняття нових нормативно-правових актів тощо.

Зрештою, необхідно змінити ставлення до здійснення соціальних прав в нашій державі та їх захисту. Нагадаємо ще раз головний постулат Хартії, який полягає в тому, що зобов'язання вважаються виконаними тоді, коли не лише національне законодавство відповідає Хартії, але й реально на практиці здійснюються соціальні права в державі. Такий підхід впливає *із концепції конкретних й ефективних прав*, а також тверджень, сформульованих Європейським коміте-

том з соціальних прав у прецедентному праві: «ці права повинні бути захищені «не тільки теоретично, але насправді» [26], «здійснення Хартії вимагає від держав-учасників вчиняти не тільки правові дії, а й також практичні заходи щодо повної реалізації прав, закріплених у Хартії» [27].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини (Рада Європи, 1950 р.). Ратифікована Україною 17 липня 1997 р. Україною також ратифіковано Протоколи до Конвенції – Перший протокол і протоколи № 2, 4, 7 та 11 (Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР (зі змін.) ; Протокол № 6 до Конвенції ратифіковано Законом України від 22 лютого 2000 р. № 1484-III (зі змін.) ; Протокол № 13 ратифіковано Законом України від 28 листопада 2002 р. (в редакції Закону від 9 лютого 2006 р. № 3436-IV); Протоколи № 12 та № 14 ратифіковано Законами України від 9 лютого 2006 р. № 3435-IV.

2. Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 43. – Ст. 418.

3. *Болотіна Н.Б.* Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні: Монографія. – К.: Знання, 2005. – С. 282-357; *Болотіна Н.Б.* Право соціального захисту України: навч. посіб. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – С. 198-218.

4. European Social Charter. Collected texts (6th edition) (updated to 30 June 2008). – Council of Europe., 2008. – 562 p.; Социальная защита в Европейской социальной хартии. Исследование на основе прецедентного права Европейского комитета социальных прав: Монография по Социальной хартии, № 7. – Изд-во Совета Европы, 1999 // [Електронний ресурс]: <http://www.seprava.ru/library/files/document52.doc>

5. *Matti M.* Social Human Rights of Europe / Karelactio, Legisactio Ltd, Finland 2010 – 694 p.; The European Social Charter : A social constitution for Europe / De Scutter O.(Coord.). Bruylant, 2010. – 192 p.; *Swiatkowski A.M.* Charter of Social Rights of the Council of Europe / Kluwer Law International, 2007. – 416 p.

6. European Committee of Social Rights. Activity report 2009 (25 June 2010). Introduction by Mrs. Polonca Koncar, President of the Committee. p. 3; THE 50th ANNIVERSARY OF THE EUROPEAN SOCIAL CHARTER – FROM INDIVISIBLE RIGHTS TO MAKING SOCIAL RIGHTS A REALITY : Mr Luis Jimena Quesada, President of the European Committee of Social Rights, May 2011 // <http://www.coe.int / socialcharter>

7. *Верланов С.О.* Економічні і соціальні права людини: європейські стандарти та їх впровадження в юридичну практику (загальнотеоретичне дослідження). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П.М. Рабінович (гол. Ред.) та ін. – Серія І. Дослідження та реферати. Випуск 19. – Львів: Край, 2009. – 196 с.

8. Additional Protocol 1988 / European Treaty Series / No. 128.

9. Amending Protocol 1991 / European Treaty Series / No. 142.

10. Collective Complaints Protocol 1995 / European Treaty Series / No. 158.

11. Европейская социальная хартия: Справочник: Пер. с фр. – М.: Е 24 Междунар. Отношения. – 2000. – С. 82; Explanatory report to the revised European Social Charter (Article 8). – European Social Charter. Collected texts (6th edition) (updated to 30 June 2008). – P. 172.

12. Activity Report of the working group on social rights (GT-DH-SOC). Strasbourg, 17 June 2005 / CDDH(2005)009 Addendum II / Steering Committee for human rights (CDDH) // http://www.coe.int/t/e/human_rights/

13. *Болотіна Н.Б.* Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні: монографія. – С. 17-25.

14. *Феськов М.М.* Трудове законодавство України і Європейська соціальна хартія (переглянута): питання адаптації: монографія. – К.: Знання, 2005. – 276 с.

15. European Committee of Social Rights / Rules and Working Methods of the Committee (adopted during the 201st session on 29 March 2004 and revised during the 207th session on 12 May 2005 and during the 234th session on 20 February 2009) // [Електронний ресурс] : http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/ESCRrules/ESCRrules_en.asp

16. Див., наприклад: CM / RecChS (2007) 1E / 26 September 2007. Recommendation on the application of the European Social Charter (revised) during the period 2003-2004 (Conclusions 2006, «hard core» provisions) relating to Ireland with regard to Article 7, paragraphs 1 and 3 (Adopted by the Committee of Ministers on 26 September 2007 at the 1005th meeting of the Ministers' Deputies).

17. Див., наприклад: CM / ResChS (2011) 6E / 05 May 2011. Resolution – Collective complaint No. 52/2008 by the Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) against Croatia (Adopted by the Committee of Ministers on 5 May 2011, at the 1113th meeting of the Ministers' Deputies) ; CM/ResChS(2011)3E / 16 February 2011 / Resolution on the implementation of the European Social Charter (revised) (Conclusions 2009, provisions related to health, social security and social protection) (Adopted by the Committee of Ministers on 16 February 2011 at the 1106th meeting of the Ministers' Deputies).

18. Signatures and ratifications of the European Social Charter, its Protocols and the European Social Charter (revised). Situation at 3 March 2010. PDF / [Електронний ресурс] : http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Presentation/SignatureRatificationIndex_en.asp

19. European Committee of Social Rights. Activity report 2009 (25 June 2010). Introduction by Mrs. Polonca Koncar, President of the Committee. P. 4 // <http://www.coe.int/socialcharter>

20. European Social Charter (revised). 1st National Report on the implementation of the European Social Charter (revised) submitted by The Government of Ukraine for the period 1 January 2005 to 31 December 2007 on articles 3, 11, 14, 23, 30. Report registered by the Secretariat on 4 November 2008 // <http://www.coe.int/socialcharter>

21. Revised European Social Charter. 2nd National Report on the implementation of the European Social Charter (revised) submitted by The Government of Ukraine (Articles 2, 4, 5, 6, 21, 22, 26, 28 and 29 for the period 01/01/2005 – 31/12/2008). Report registered by the Secretariat on 6 October 2009 // <http://www.coe.int/socialcharter>

22. Revised European Social Charter. 3rd National Report on the implementation of the Revised European Social Charter submitted by The Government of Ukraine (Articles 7, 8, 16, 17, 27 and 31 for the period 01/01/2007 – 31/12/2009). Report registered by the Secretariat on 13 October 2010 // <http://www.coe.int/socialcharter>

23. January 2010. European Social Charter (revised). European Committee of Social Rights. Conclusions 2009 (UKRAINE). Articles 3, 11, 14, 23 and 30 of the Revised Charter // <http://www.coe.int/socialcharter>

24. December 2010. European Social Charter (revised). European Committee of Social Rights. Conclusions 2010 (UKRAINE). Articles 2, 4, 5, 6, 21, 22, 26, 28 and 29 of the Revised Charter // <http://www.coe.int/socialcharter>

25. Digest of the case law of European Committee of social rights. 1 September 2008 / <http://www.coe.int/socialcharter>

26. International Commission of Jurists v. Portugal, Complaint No. 1/1998, decision on the merits of 9 September 1999.

27. Autism Europe v. France, Complaint No. 13/2002, decision on the merits of 4 November 2003, §53.

Болотіна Н.Б., Феськов М.М. Європейська соціальна хартія (переглянута) і Україна
У статті аналізуються особливості юридичного механізму Європейської соціальної хартії (переглянутої) в аспекті виконання Україною своїх зобов'язань за Хартією.

Ключові слова: *Європейська соціальна хартія (переглянута), класифікація прав, контрольний механізм Хартії, виконання Хартії Україною.*

Болотина Н.Б., Феськов Н.Н. Европейская социальная хартия (пересмотренная) и Украина

В статье анализируются особенности юридического механизма Европейской социальной хартии (пересмотренной) в аспекте выполнения Украиной своих обязательств по Хартии.

Ключевые слова: *Европейская социальная хартия (пересмотренная), классификация прав, контрольный механизм Хартии, выполнение Хартии Украиной.*

Bolotina N.B., Feskov N.N. The European Social Charter (revised) and the Ukraine

In the article analyzes the characteristics specifically mechanism of the European Social Charter (revised) in the aspect of implementation by Ukraine of its obligations under the Charter.

Key words: *European Social Charter (revised), the classification of rights, the controlling mechanism of the Charter, the implementation of the Charter by Ukraine.*

Стаття надійшла до редакції 15.05.2011.